

Miljøbistand til Øst-Europa

Av Irene Bauer.

Irene Bauer er byråsjef i Miljødepartementet.

Innlegg på seminar i Norsk Vannforening 13. mai 1991.

Internasjonalt miljøsamarbeid kom for alvor i gang først etter FNs miljøvernkonferanse i Stockholm i 1972. De nordiske land var meget raske til å organisere et slikt samarbeid seg imellom under Nordisk Ministerråd, og forøvrig kom vi raskt igang også innenfor OECD, Europarådet, EF og NATO.

Innenfor FNs Økonomiske kommisjon for Europa (ECE) fikk vi, som følge av samarbeidet i KSSE og Helsingfors-erklæringen, i 1970-årene et gryende samarbeid om undersøkelse av langtransportert luftforurensning, men ellers var og ble det internasjonale miljøvern-samarbeid både i 70- og det meste av 80-årene hovedsakelig et eksklusivt vestlig samarbeid.

Et viktig unntak fra denne regel er det finske initiativ som ble tatt straks etter Stockholmskonferansen til et samarbeid mellom Østersjøstatene om vern av det marine miljø i Østersjøen. Avtalen om dette, Helsingfors-konvensjonen av 1974, kom i stand endog før KSSE-erklæringen, og var således banebrytende i øst-vest-samarbeidet.

Seksten år senere, i september 1990, var statsministrene for de samme land, sammen med statsministrene fra Norge og Tsjekkoslovakia, påny samlet i et forsøk på å redde Østersjøen, og vi fikk Ronneby-erklæringen hvor vi forpliktet oss til å utarbeide et omfattende pro-

gram for reduksjon av forurensningene i Østersjøen. Denne gangen skal samarbeidet foregå mot en helt annen bakgrunn, både politisk, teknologisk og finansielt, — men også økologisk.

En meget god grunn til å påskynde arbeidet med å redde de økologiske systemer i Østersjøen og tilliggende sjøer, elver og vassdrag er at det minker sterkt på den økologi som er å redde i store deler av dette vannsystem. Elvevann som tilflyter Østersjøen er mange steder så forurenset at det ikke kan anvendes som industriprosessvann. Men til drikke- og husholdningsvann for millioner av mennesker brukes det likevel. Det finnes knapt noe alternativ for de mange som sogner til Odra, Wisla, Neva eller andre av regionens store avløpskanaler.

Fra nordisk side har vi altså vært meget aktive når det gjelder å initiere miljøvern-samarbeid over landegrensene. Har vi så noe nordisk politikk for hvordan vi skal bidra til å løse problemene? Her er svaret både ja og nei.

Hovedtyngden av bistand til miljøvern i Øst-Europa fra de nordiske land er, som for den øvrige vestlige bistand kommet i stand som følge av utviklingen de siste to år, og inngår i den bistand som søkes ko-ordinert gjennom G-24-samarbeidet (Phare). Karakteristisk for G-24-programmet er at det utgjøres av summen av en rekke u-koordinerte bilaterale bistandstiltak. Vi kan ikke si at vi har en nordisk bistandspolitikk på dette området, men vi har nasjonale

bistandsprogrammer som ut fra sine forskjeller på mange måter utfyller hverandre. Vi har funnet våre forskjellige nisjer i bistandsarbeidet, og interfererer ikke i hverandres arbeide. Spørsmålet er hvorvidt vi kunne ha oppnådd mere dersom vi hadde tilstrebet en mere aktiv og målrettet samordning av våre bistandsprogrammer.

Et eksempel som kan tyde på dette er det nå så velkjente Kola-prosjekt, hvor vi gjennom aktivt samarbeid fra tre nordiske lands side har oppnådd å komme i forhandlingsposisjon vis a vis de sovjetiske myndigheter om en gunstig løsning av et av de alvorligste miljøproblemer på Nordkalotten, nemlig forurensningen fra nikkelverket på Kola. Her har Finland, Sverige og Norge i samarbeid med industrien og Den Nordiske Investeringsbank slått seg sammen om et tilbud til sovjeterne om både den beste tilgjengelige teknologi, full finansiering og økonomisk støtte.

Jeg tror at denne samarbeidsmodellen bare venter på å bli gjentatt på nye prosjekter i Øst-Europa. Vi har intet å frukte fra hverandre når det gjelder konkurranse. Markedet i Øst-Europa er nærmest ubegrenset dersom vi går sammen om å utvikle det. Problemene er store, men ikke uovervinnelige.

En viktig innfallsvinkel til å løse miljøproblemer i samarbeid med øst-europeiske land er overføring av kompetanse og know-how. Denne innsats må samordes mellom de samarbeidende myndighetsorganer, de faglige institusjoner og næringslivet. Miljøverntiltak i et land iverksettes hovedsakelig på to grunnlag:

- enten de økonomisk lønnsomme,
- eller de er blitt pålagt av myndighetene.

Kunnskapsoverføring til industribedrifter om hvordan de kan gjennomføre lønnsomme, dvs. selvfinansierende drifts- og prosessomlegginger som minimerer avfall, reduserer råvare- og energiforbruket, og derved reduserer forurensende utslipp samtidig som det økonomiske resultat blir bedre, er et særdeles viktig virkemiddel i den økonomiske situasjon de øst-europeiske land nå befinner seg. Her er det mye å hente uten meget store investeringer. Hovedtyngden av vår bistand til Polen er av dette slag. Prosjektet som gjennomføres av Norske Sivilingeniørers Forening (NIF) har allerede oppnådd iøyenfallende resultater, og vil bli beskrevet nærmere av prosjektleder Olav Nedenes i hans foredrag.

Kompetanseoverføring til industrien må imidlertid følges opp av tilsvarende overføring til de offentlige kontrollmyndigheter, slik at disse settes i stand til å utvikle og å gjennomføre de regelverk og pålegg om miljøverntiltak som forøvrig er nødvendig både i industri, landbruk og offentlig sektor. Dersom vi mislykkes her, er jeg redd mange av de tunge tiltak og innsatser vi gjør i disse land, i beste fall bare vil ha en midlertidig effekt. Vann er en begrenset ressurs over hele verden. I hele Øst-Europa finnes det knapt rent vann noe sted. Dersom vi skal bistå med å gjenskape levelige og menneskeverdige forhold i denne nære del av vårt nabolag, er det nødvendig at vi samler våre knappe ressurser i et vel gjennomtenkt bistandsprogram.